

פדיון שבויים בימינו ונוהל חניבעל ע"פ תורה

הקדמה ומיקוד

השבוע נעסוק בסוגיית פדיון השבויים הרלוונטית מאוד בשיח הציבורי בימינו וכן נעסוק בגבולות האדומים של צה"ל במניעת חטיפות חיילים כפי שהם מבוטאים בנוהל "חניבעל". הלימוד השבוע מסתמך במידה רבה על היסודות מהשבוע שעבר ע"כ מומלץ מאוד לעבור על סיכום הסוגיה מהשבוע שעבר לפני תחילת הלימוד בשבוע זה.

לימודנו השבוע יתחלק לחמישה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בדפי המקורות)

חלק א: חשיבותה של מצות פדיון שבויים- חלק זה מהווה הקדמה לסוגיה בו נלמד את יסודותיה החזקים של מצוות פדיון שבויים. ככלל אין להתעכב על חלק זה ויש לעבור על כל המקורות בחלק זה במהירות יחסית

חלק ב: אופנים בהם אין פודים את השבויים- בחלק זה נלמד באלו מקרים למרות החשיבות הגדולה של מצוות פדיון שבויים חז"ל הורו להימנע מקיום מצווה זו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את הגמ' בגיטין והגמ' בכתובות וכן את הבנת הראשונים בסוגיה בכתובות כפי שמובאים ב"י, ואת פסיקת השו"ע בסוגיה. לאחר מכן יש לראות את הגמ' השניה בגיטין (אין להתעכב עליה יתר על המידה) לאחר מכן יש ללמוד את דברי התוס' והר"ן בהבנתם בסוגיית פדיון שבויים ע"פ כלל המקורות שהובאו לפני כן, וכן את פסיקת השו"ע בסוגיה. (על דברי הש"ך הרדב"ז והמהר"ם לובלין ניתן לדלג עם הזמן דחוק) לסיום חלק זה יש ללמוד את הבנתו של הרב ישראלי בעניין סוגיה זו בימינו.

חלק ג: פדיון שבויים כשיש חשש שיהרגו שוביהם- בחלק זה נלמד האם משתנים גדר מצוות פדיון שבויים המובאים בחלק הנ"ל כאשר ישנו חשש כבד לחייהם של היושבים בשבי. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' בגיטין ואת פירוש התוספות והרמב"ן עליה (על דברי המאירי והשו"ע ניתן לדלג). לאחר מכן יש לראות את דברי המהר"ם לובלין והפתי"ש בסוגיה זו להלכה (אם הזמן לחוץ ניתן לדלג גם עליהם)

חלק ד: דין רודף בעל כורחו- בחלק זה נלמד את יסודותיו של נוהל "חניבעל" למניעת חטיפתם של חיילים, זאת ע"פ העקרונות שלמדנו במצוות פדיון שבויים בימינו. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה בפרט להבין האם הרמב"ם ורש"י חלוקים בהבנתם בסוגיה.

חלק ה: איסור ההתאבדות והמצבים בהם היא מותרת- בחלק זה נלמד על מקורות הדיון בשאלה האם חייל, ע"מ להימנע מלהילקח בשבי, מחויב להתאבד. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את דברי הרמב"ם המביא את איסור המאבד עצמו לדעת, וכן את הפוסקים בהם מובאת ההתאבדות של שאל המלך במלחמה וכן את הגמ' גיטין (שלושה מקורות אלו יש ללומדם במהירות יחסית). לאחר מכן יש ללמוד את ההסברים השונים להתאבדותו של שאל המלך המובאים בדברי הריטב"א, הרד"ק והים של שלמה (על דיברי הרא"ש ניתן לדלג)

חשיבותה של מצות פדיון שבויים

1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א- דף ח עמוד ב

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארנא דדינרי לקמיה דרב יוסף, אמרה: ליהוי למצוה רבה. יתיב רב יוסף וקא מעיין בה, מאי מצוה רבה? א"ל אביי, מדתני רב שמואל בר יהודה: אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים, שמע מינה: פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב: והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן: כל המאחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות - אי בעית אימא: קרא, ואי בעית אימא: סברא; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול; ואבע"א קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב - איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער; איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי [קשה מכולם], דכולהו איתנהו ביה.

2. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה י

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

3. שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנב סעיפים ב-ג

המעלים עיניו מפדיון שבויים, עובר על לא תאמץ את לבבך (דברים טו, ז). ועל לא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז). ועל לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז). ועל לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה, נג). ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו (דברים טו, ח). ומצות וחי אחיך עמך (ויקרא

כה, לו). ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח). והצל לקוחים למות (משלי כד, יא). והרבה דברים כאלו. כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכא דאפשר להקדים, הוי כאילו שופך דמים.

אופנים בהם אין פודים את השבויים 4. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מה עמוד א

מתני'. אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם; ואין מבריחין את השבויין, מפני תיקון העולם; רשב"ג אומר: מפני תקנת השבויין.

גמ'. איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם - משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי? ת"ש: דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי: ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצון חכמים עבד. ואין מבריחין את השבויין, מפני תיקון העולם; רשב"ג אומר: מפני תקנת שבויין. מאי בינייהו? איכא בינייהו, דליכא אלא חד.

5. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נב עמוד א- דף נב עמוד ב

תנו רבנן: נשבית, והיו מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה - פעם ראשונה פודה, מכאן ואילך, רצה - פודה, רצה - אינו פודה; רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם, מפני תקון העולם. הא בכדי דמיהן פודין, אף על גב דפרקונה יותר על כתובתה; ורמינהי: נשבית, והיו מבקשין ממנו עד עשרה בכתובתה - פעם ראשונה פודה, מכאן ואילך, רצה - פודה, רצה - אינו פודה; ר"ש בן גמליאל אומר: אם היה פרקונה כנגד כתובתה - פודה, אם לאו - אינו פודה! רבן שמעון בן גמליאל תרי קולי אית ליה.

6. בית יוסף אבן העזר סימן עח

תנו רבנן נשבית והיו מבקשים ממנו עד עשרה בדמיה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודין השבויין יותר על דמיהן מפני תקון העולם ופסק הרמב"ם (פי"ד מאישות הי"ט) כרבן שמעון בן גמליאל משום דסתם מתניתין דפרק השולח (גיטין מה.) אתיא כוותיה. והרא"ש (כתובות שם סי' כב) כתב שהרמ"ה פסק כתנא קמא דהלכה כרבים ומתניתין דפרק השולח איירי בשאר שבויים אבל אשתו כגופו וכמו שאדם יכול לפדות עצמו בכל ממונו אשתו נמי כיון דחייב לפדותה מתנאי כתובה כמי שיש לה ממון דמי וכן מסתבר עכ"ל.

7. שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן עח סעיף ב

אין מחייבים את הבעל לפדות את אשתו יותר על דמיה, אלא כמו שהיא שוה כשאר השבויים. (וי"א דאשתו כגופו דמי, ויכול לפדות בכל אשר לו) (טור והרא"ש בשם הרמ"ה הובא בב"י).

8. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נח עמוד א

ת"ר: מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים? ענה אותו תינוק ואמר: הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו. אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה! שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל. ומנו? רבי ישמעאל בן אלישע.

9. תוספות מסכת גיטין דף מה עמוד א

דלא ליגרבו ולייתו - והא דתניא בפ' נערה (כתובות נב.) נשבית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה שאני אשתו דהויא כגופו יותר מבחור דהכא ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו ור' יהושע בן חנניא דפרקיה לההוא תינוק בממון הרבה בהניזקין (לקמן דף נח.) לפי שהיה מופלג בחכמה אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו.

10. הר"ן על הרי"ף מסכת גיטין דף כג עמוד א

או דילמא דלא ליגרבו בהו ולייתו טפי. כלומר כדי שלא ימסרו עובדי כוכבים נפשם עליהם לגנוב מהם הרבה מפני שמוכרין אותם ביוקר ונפקא מינה אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יטילהו על הצבור. ואמרינן. תא שמע דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתריסר אלפי דינרי. אלמא דמתני' משום דוחקא דצבורא הוא ודחי אביי מאן נימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד הילכך בעיין הכא לא איפשטא וי"א דאפ"ה מופשטא מדתניא בפ' נערה שנתפתתה (דף נב א) נשבית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהן מפני תקון העולם אלמא לרבן

שמעון בן גמליאל אף על גב דליכא דוחקא דצבורא כי התם דבעל חייב לפדותה אין פודין כי היכי דלא ניגרי בהו ופסק שם הרי"ף ז"ל כרשב"ג ונראה שפסק כן משום דסתם מתני' דהכא כותיה וליכא למימר דת"ק דהתם נמי מודה כסתמא דמתני' אלא דאיהו ורשב"ג בטעמא דתקנתא פליגי דת"ק סבר דמשום דוחקא דצבורא הוא ומשום הכי אמר דפעם ראשונה פודה אפי' עד עשרה בדמיה כיון דליכא הכא דוחקא דצבורא דהא בעל חייב לפדותה ורשב"ג סבר דמשום דלא ניגרי בהו הוא. דלא משמע הכי דמתניתין דהכא ודרשב"ג בחד לישנא מיתנו ומדטעמיה דרשב"ג כי היכי דלא ניגרו בהו משמע דטעמא דמתני' נמי משום הכי הוא ות"ק דהתם לית ליה מתני' כלל הילכך בעיין מיפשטא מההיא אף על גב דלא איפשטא הכא... וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מהלכות מתנות עניים אין פודין את השבויין ביותר על דמיהן מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותן וכי תימא אם כן תקשי לן ההיא דאמרינן לקמן בפ' הניזקין (דף נח א) דר' יהושע פדה לאותו תינוק בממון הרבה יש לומר דמפני שהכיר בו שהוא תלמיד ותיק עשה כן שתלמיד חכם אין לנו כיוצא בו ולא חיישינן לפדיונו כלל אלא פודין אותו בכל מה שיכולין לפדותו וקודם לפדות למלך ישראל כדאיתא בהוריות (דף יג א) ול"נ דבעיין מהתם לא מפשטא דכיון דחיישי' לדוחקא דצבורא כ"ש דאיכא למיחש לדוחקא דבעל שלא לחייבו בתקנת חכמים לפדותה יותר מכדי דמיה ואם איתא דהוה מיפשטא מההיא ברייתא הוה להו בגמ' לאיתויי הכא. אבל נראה שדעת הראשונים ז"ל היה דכיון דלא מיפשטא ואיכא למיחש לתקלה אין פודין דשב ואל תעשה שאני ועוד דכיון דבגמ' פשט לה מההיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטין דתלמודא משום ספיקא דאביי דאמר מאן לימא לן:

11. שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנב סעיפים ד-ה

אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם. אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה. וכן לת"ח, או אפילו אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול, פודים אותו בדמים מרובים. (ואם אשתו כאחר דמי או לא, עיין בטור אבן העזר סי' ע"ח).
אין מבריחין השבויים, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ומרבים בשמירתם.

12. ש"ך יורה דעה סימן רנב ס"ק ד

אין פודין את השבויים כו' - משמע אפי' קרובו אין לפדות ביותר מכדי דמיו מפני תיקון עולם וכן משמע מדמסיים אבל יכול לפדות את עצמו כו' משמע דוקא עצמו אבל הב"ח פסק דרשאי לפדותו יותר מכדי דמיה בין לבתו וקרוביו וכל אדם ואין מוחין כיון דליכא דוחקא דצבורא וכ"ש דאין מוחים כשבא לפדות את אשתו אלא דאין מחייבין לפדות את אשתו ביותר מכדי דמיה וכן עמא דבר ע"כ:

13. שו"ת רדב"ז חלק א סימן מ

שאלת ממני אודיעך דעתי על הא דתנן אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן אי הוי דמיהן כעבד הנמכר בשוק או הוי דמיהן כמו שנמכרים השבויים עכו"ם:
תשובה כבר נהגו כל ישראל לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהן הנמכרי' בשוק שהרי זקן או קטן אין שוה בשוק יותר מעשר' דינרין ופודין אותו בק' או יותר וטעמא דמנהגא הוא משום דקי"ל דטעמא הוא דילמא ליגרו וליתו וימסרו עצמן לשבות מהם הרי אנו רואי' בזמן הזה שהשבאים אין יוצאים לכתחלה בשביל ישראל אלא לכל מי שימצאו הילכך אפי' שפודין אותם יותר ממה ששוה בשוק כיון שאין פודין אותם יותר ממה שנפדין שאר עכו"ם מותר והנח להם לישראל שהם גומלי חסד בני גומלי חסד והכי איכא למידק ממתני' דלא קתני אין פודין את השבויים יותר מכדי שיוויין אלא יותר מכדי דמיהן משמע דמיהן של שבויים הרגיל בכל השבויים. אבל לפדות אותם יותר מכדי שאר השבויי' של שאר לשונות עכו"ם אין ראוי דהא איכא למיחש דילמא כיון שפודין אותם יותר משאר השבויים יצאו לכתחלה לבקש יהודים וימסרו עצמם עליהם ואיכא נמי דוחקא דצבורא וכ"ש שכבר נתפרסם שישאל פודין את השבויים אף על פי שאין להם משלהם כלום שודאי יעלו הרבה במחיריהם. וא"ת הרי אנו רואי' שפודין אותן יותר מכדי דמי שאר השבויים ומעשים בכל יום כן וכל המרבה להתעסק במצוה זו הרי זה משובח. וי"ל דסמכו להם על א' מג' או ד' טעמים חדא שיש עכו"ם שבוי שפודין אותו בערך זה שאנו פודין הישראל ואע"פ שזה משלו וזה משל אחרים או שזה עכו"ם חזק ואמיץ לעבודה וזה הישראל חלש וכחוש לזה מ"מ לא יהיה מגמתו של השבאי לבקש ישראל אלא לבקש בעלי פדיון גדול א"נ שמא יש בתוכם חכם שפודין אותו בכל ממון או אפי' שאין עתה ת"ח אם יש בהם מי שמוכן לזה פודין אותו בכל ממון או שמא יש בהם קטנים יעבירום על הדת נמצא שאין אנו פודין אלא הדת ובדרך כלל כופין אותם לחלל שבתות ומועדות ומיסרין אותם ביסורים קשים ממות: ואע"פ שיש לבעל הדין לומר על כל התנאים הללו אומר התנא אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן מ"מ יש לדחות דדילמא לאו איירי התנא בשבויים דאית בהו כל הני דאמרן וכיון שהדבר ספק הנח להם לישראל ויחזיקו במדה כיון שהם שמחים וששים בה יש להם בזה שכר גדול. ותו שאין אנו כופין אותם אלא הם בעצמם מתנדבין אין כאן בית מיחוש ומצוה רבה איכא ויפה נהגו להחזיק במדת אברהם אע"ה דכתיב נדיבי עמים עם אלהי אברהם:

14. שו"ת מהר"ם מלובלין סימן טו

ופירושו של כדי דמיו היינו כפי מה ששוה למכור בשוק כעבד. ויש להביא ראייה מהא דכתב הרמב"ם פרק י"ד מהל' אישות וז"ל אין מחייבים

את הבעל לפדות את אשתו יותר על דמיה כמה שהיא שוה כשאר שביות עכ"ל. וטעמו משום שהוא פוסק כרשב"ג דפליג התם בפרק נערה דקתני התם בברייתא נשבי' והיו מבקשים ממנו עד עשרה בדמים פעם ראשון פודה וכו' רשב"ג אמר אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן וכו' וכתב שם הרב המגיד אין מחייבים את הבעל וכו' בגמ' מחלוקת תנאים היא ופסקו בהלכות כן ופ' דמיה שהוא ששמן אותה כשפחה הנמכרת בשוק ולא לפי עושר הבעל וכן כתב הרב ז"ל ודבר ברור הוא עכ"ל. וא"כ ק"ו בשאר שבויים שאינו לפי עושר כגון האב הפודה את בנו או בתו וק"ו שאינו לפי עושר הציבור שפודה. ועוד דהא מדמה רשב"ג שאר שבויים לאשה וכן כתוב בשלטי הגבורים דף תפ"ח בשם ריא"ז וז"ל ואין חייב לפדות יותר מכדי דמיהן כפי מה שראויים לימכר בשוק שפחה כיוצא בה שאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם כו' ואף על גב דבארצינו זה אין רגילות למכור עבדים ושפחות בשוק מ"מ מאחר שלא מצוינו בדברי שום אחד מהאחרונים שום גילוי דעת שבזמנינו ישתנה הדין מדין הגמרא מסתמא גם בזמנינו צריכין להעריך דמיו כמה היה שוה לימכר בשוק שמוכרין שם עבדים ושפחות כגון בארץ ישמעאל ותוגרמה כאלו היה נשבה ביד איזה קדר שהיה מוליכו שם למכור והכל לפי הזמן והענין.

15. חוות בנימין - סימן טז (הרב ישראל)

ועולה מהדברים האמורים, שאם - למשל - יבטיח אדם את עצמו בחברת ביטוח תמורת תשלום שמשלם לה, שבמקרה של שבי יפדוהו בדמים מרובים; מאחר שבכגון דא החיוב של החברה הוא כלפי האדם שהבטיח את עצמו בה, והם אינם אלא עושים שליחותו, רשאים הם ואף חייבים, לפדותו בכל ממון שהוא, כפי שחייבו את עצמם כלפיו תמורת התשלום ששילם להם עבור התחייבותם. ואין תקנת חכמים שאין פודים את השבויים אלא בכדי דמיהם מונעת זאת, שהרי באדם הפודה את עצמו אין שום הגבלות. ואין זה תלוי גם במחלוקת רשב"ג ות"ק, שכל עיקר לא נחלק רשב"ג אלא במהות התקנה של תנאי הכתובה בחיוב שהטילו על הבעל לפדותה. אבל גם הוא מודה, אילו היתה התקנה של פדיון לחיבו בממון מרובה, שלא היתה תקנת חכמים לענין פדיון שבויים שאין פודים אותם יותר על כדי דמיהם מתנגשת עם תקנה זו. כי זה כפודה את עצמה, ובכגון דא לא תקנו. ועל פי זה נראה, שמנקודת מבט זו, יש לראות את חובת המדינה בפדיון שבויי המלחמה. שכיון שאלה יצאו למלחמה בשליחות המדינה ומטעמה, להגנת העם היושב בציון, הרי קיימת ועומדת התחייבות בלתי כתובה, אבל מובנת מאליה, שכל טעדיק שיש בידי המדינה לעשות (בגבולות סבירים שאינם פוגעים בבטחונה הכללי) כדי לפדותם במקרה שיפלו בשבי. וכשם שקיימת התחייבות מעין זו לדאוג לרפואתם והבראתם במקרה של פציעה ונכות, וכן לדאוג למשפחותיהם במקרה של הפגעים ח"ו במלחמה, כן לא נופל מזה החיוב לנקוט כל פעולה שהיא לשם הוצאתם מן השבי "דכולהו איתנהו בה". וכיון שמה שהמדינה יכולה לעשות בזה הוא מכוח החיוב שקבלה על עצמה, תמורת השירות שלהם, הרי אין זה אלא כאילו הם פודים את עצמם, שבזה כמבואר לעיל לא קיימת שום הגבלה, ולא שייך בזה התקנה שאין פודים את השבויים יותר על דמיהם.

פדיון שבויים כשיש חשש שיהרגו שוביהם

16. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מז עמוד ב - דף מז עמוד א

מתני'. המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים - אין פודין אותו, אבל פודין את הבנים לאחר מיתת אביהן. גמ'. אמר רב אסי: והוא שמכר ושנה ושילש. הנהו בני בי מיכסי דיזפי זוזי מעובדי כוכבים ולא הוה להו למפרעיהו, אתו וקא גרבי להו, אתו לקמיה דרב הונא, אמר להו: מאי איעביד לכו, דתנן: המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים - אין פודין אותו. אמר ליה רבי אבא: לימדתני רבינו, והוא שמכר ושנה ושילש! אמר ליה: הני מרגל רגילי דעבדי הכי. ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה: פירקן, אמר ליה, תנן: המוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים - אין פודין אותו, אבל פודין את הבנים משום קלקולא, וכ"ש הכא דאיכא קטלא.

17. תוספות מסכת גיטין דף נח עמוד א

כל ממון שפוסקין עליו - כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן כדאמרין בפרק השולח (לעיל דף מד. /מז.) גבי מוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים כ"ש הכא דאיכא קטלא אי נמי משום דמופלג בחכמה היה.

18. חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף מה עמוד א

ואי קשיא הא דאמר' בפ' הניזקין העבודה לא אזוז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עלי אמרו לא זוז משום עד שפדאו בממון הרבה, וי"ל דהתם בשעת חרבן הבית וליכא משום דמיגר' בהו טפי שהרי כולם בשבי הלכו, וא"נ ר' יהושע דעבד לגרמיה הוא דעבד ות"ק דפליג עליה דרשב"ג היינו ר' יהושע ולא ס"ל כוותיה, וי"א דכל היכא דאיכא חששא דמיתה פודין אותן בכל ממון שיכולין לפדותן, ולא מסתבר דכל שבי כולהו איתנהו ביה

19. בית הבחירה למאירי מסכת גיטין דף מה עמוד א

כבר ביארנו שאין פודין את השבויים ביתר מכדי דמיהם ולא משום דוחקא דצבורא אלא מטעמא דלא ליגרו בהו וליתו טפי והילכך אף בשפודה

עצמו משלו או שפדאוהו קרובים אין מרשין אותו ליפדות ביתר מכדי דמיו אלא שמכל מקום יש חולקין בפודה את עצמו שאין מונעין אותו מכלום הא בשאר קרובים מונעים ויש שואלים בה שהרי בפרק הניזקין אמרו העבדה לא אזור מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עלי ולא זוז משם עד שפדאו בממון הרבה זו בשעת חורבן הבית היתה וליכא למיחש דליגרי בהו טפי שהרי כלם גלו ונשבו או שמא כל שיש חשש מיתה אין לדבר קיצבא ואף על פי שאמרו ב"ב ח' ב' דרך כלל שבי כולוהו איתנהו ביה מכל מקום שבי שעיקרו לממון אין בו חשש מיתה ויש אומרים שאותו שפדה תלמיד היה וצורבא מרבנן חייבין לפדותו בכל ממון שבעולם וליכא משום איגרוי שתורתו משמרתו אף על פי שגרם החטא ונכשל עכשו וכל שכן שתלמיד חכם אין לו תמורה:

20. שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנב סעיף ו

מי שמכר עצמו לעובד כוכבים, או שלוה מהם ושבו אותו בהלוואתו, פעם ראשונה ושניה פודים אותו; שלישית, אין פודים אותו. אבל פודים את הבנים לאחר מיתת אביהם. ואם בקשו להרגו, פודין אותו מיד, אפילו אחר כמה פעמים. (ושבוי שהמיר אפילו למצוה אחת, כגון אוכל נבלות להכעיס, אסור לפדותו). (טור) (ועיין לעיל ריש סימן רנ"א).

21. שו"ת מהר"ם מלובלין סימן טו

אמנם נ"ל פשוט דאין מחוייבים לפדותו יותר מכדי דמיו ולא ידעתי מהיכי תיתי שיעלה על הדעת שיהיו מחוייבים לפדותו יותר מכדי דמיו דמ"ש משאר שבויים חוץ מת"ח כמבואר בפוסקים דהא הכא שייכי טעמים דתרי שינויים דגמרא טעמא דדוחקא דצבורא גם טעמא דלא ליגרבו כי אם יפדו אותם בסך גדול בכל יום יעלילו על כל בר ישראל שיכנס לבתיהם לומר שנתפס עם הזונה ואי משום שמבקשים להרגו לא אשתמט שום פוסק לכתוב ולחלק שאם מבקשים להרגו שמחוייבים לפדותו אפי' יותר מכדי דמיו ולא כתבו אלא שאם מבקשין להרגו פודין אותם אפי' לאחר ששינה ושילש. ואדרבא מוכח בהדיא מסוגייתא דשמעתין דהוא גברא דזבין נפשיה ללודאי וכו' שאין פודין אותו אלא בכדי דמיו שהרי ר' אמי שרצה לפדותו הביא ראייה ממתניתין דקתני אבל פודין את בניו וכו' וע"כ הא דקתני אבל פודין את בניו היינו בכדי דמיו דומיא דרישא דקתני מי שמכר עצמו לעכו"ם אין פודין אותו דר"ל בכדי דמיו דיותר מכדי דמיו פשיטא דלא עדיף משאר שבויים ודומיא זה קתני בסיפא אבל פודין את בניו וכו' דהיינו נמי בכדי דמיו. ועוד יש להביא ראייה בהדיא דמשום דלא יטמאו בין העו"ג אין פודין יותר מכדי דמיו דהתוס' הקשו שם בהשולח על מתני' דאין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם מהא דרבי יהושע בן חנניה דפרקי' להווא תינוק בממון הרבה בפ' הניזקין ותוצו משום שהיה מופלג בחכמה ומה הקשו והא התם היה חשש שלא יטמא בין העכו"ם שהרי תינוק קטן היה ומתני' קתני אבל פודין את בניו וכו' משום שלא יטמאו בין העו"ג אלא ע"כ האי דפודין את בניו ר"ל בכדי דמיהם ומהא מייתי ר' אמי לקטלא מכח כל שכן ודיו לבא מן הדין להיות כנדון:

22. פתחי תשובה יורה דעה סימן רנב ס"ק ד

יותר - ... וכ"כ בתשובת מהר"ם מלובלין סימן ט"ו בא' שהיה נתפס בתפיסה בטענה שזינה עם זונה אם צריכין להפריז עליו מעות הרבה להציל נפשו והשיב שע"פ הדין אין צריכין שאין פודין את השבויים יותר מכ"ד אך מפני חילול השם יפזרו עליו ממון הרבה ע"ש. ועיין בספר בה"י סק"ב כ' בשם הגאון מהרש"ק שנעלם ממנו דברי תוספת בגיטין הנ"ל דאם ביקשו להרגו פודין ע"ש... אך בתשובת כנסת יחזקאל סימן ל"ח השיג עליהם משום דהאי תירוצא דסכנת נפשות לא שייך אלא אם טעמא משום דוחקא דצבורא אבל לטעמא דלא לגרבי הסברא להיפך דאם בס"נ פודין ירצו להרוג את השבויים כדי שיפדו יותר מכ"ד וגם יגרבו וירצו להרוג וא"כ לפמ"ש הרמב"ם והש"ע טעמא דלא לגרבי שפיר כתב מהר"ם מלובלין שאין הקהל צריכין מטעם א"פ את השבויים אף בס"נ יותר מכ"ד ומה שכתב דמשום חילול השם יש להקהל לפדות היינו לפי דהרי"ף והרא"ש סברי דבעיין לא איפשטא אם הטעם משום דוחקא דצבורא או דלא לגרבי להכי י"ל קים לן כוותיהו.

דין רודף בעל כורחו

23. משנה אהלות פרק ז משנה ו

האשה שהיא מקשה לילד, מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים, מפני שחיייה קודמין לחייו. יצא רובו - אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש.

24. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עב עמוד ב

יצא ראשו - אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש. ואמאי? רודף הוא! - שאני התם, דמשמא קא רדפי לה.

25. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סנהדרין פרק ח הלכה ט

התיב ר' ירמיה והתנינן יצא ראשו ורובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חסדא שנייא היא תמן שאין את יודע מי הרג את מי.

26. רש"י מסכת סנהדרין דף עב עמוד ב

יצא ראשו - באשה המקשה לילד ומסוכנת, וקתני רישא: החיה פושטת ידה וחותרתו ומוציאתו לאברים, דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל יצא ראשו - אין נוגעים בו להורגו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש

27. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א הלכה ט

הרי זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודה. לפיכך הורו חכמים שהעובר שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם.

איסור ההתאבדות והמצבים בהם היא מותרת

28. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ב הלכות ב-ג

אבל השוכר הורג את חברו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפת חברו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו החיה, וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין. ומניין שכן הוא הדין, שהרי הוא אומר שופך דם האדם באדם דמו ישפך זה ההורג בעצמו שלא על ידי שליח, את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה ההורג עצמו, מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם זה השוכר אחרים להרוג את חברו, ובפירוש נאמר בשלשון לשון דרישה, הרי דינם מסור לשמים.

29. שמואל א פרק לא פסוקים ג-ו

ותכבד המלחמה אל-שׂאול וימצאֵהוּ המורִים אֲנָשִׁים בְּקִשָּׁת ויִחַל מֶאֶד מִהַמּוֹרִים: וַיֹּאמֶר שְׂאֹול לְנִשְׂא כָלִיו שְׁלֹף חֶרֶבְךָ וְדַקְרָנִי כִּי פֶן יִבְאוּ הָעֲרָלִים הָאֵלֶּה וְדַקְרָנִי וְהִתְעַלְלוּ בִּי וְלֹא אָבִה נִשְׂא כָלִיו כִּי יָרָא מֶאֶד וַיִּקַּח שְׂאֹול אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ: וַיֵּרָא נִשְׂא־כָלִיו כִּי מֵת שְׂאֹול וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־חֶרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ: וַיָּמָת שְׂאֹול וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנִשְׂא כָלִיו גַּם כָּל־אֲנָשָׁיו בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּתְּנוּ:

30. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נז עמוד ב

מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא? דרש להן הגדול שבהן: אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים, מבשן אשיב - מבין שיני אריה אשיב, ממצולות ים - אלו שטובעין בים; כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך - כך, אנו שאין דרכנו לכך - על אחת כמה וכמה! אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר: כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה.

31. רא"ש מסכת מועד קטן פרק ג סימן צד

וכן מצאנו בגדול שאבד עצמו לדעת מחמת שמפקירין אותו כגון שאול מלך ישראל שאבד את עצמו לדעת אלא שהיה איבוד מותר לו כדאיתא בבראשית רבה ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם יכול אפילו נרדף כשאול תלמוד לומר אך לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת ונענשו עליו במה שלא הספידוהו כדאיתא ביבמות (דף עז ב) ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על שאול שלא נספד כהלכה

32. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף יח עמוד א

הא דאמרינן בהגדה דר' חנינא בן תרדיון מוטב יטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי. כתוב בגליוני התוספות שהיה אומר ר"ת דהיכא שמתירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו, והכי איתא במדרש (ב"ר ל"ד י"ד) כתיב (בראשית ט' ה') אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו. יכול אפי' כשאול מלך ישראל, פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת, תלמוד לומר אך מיעוט, דבכי האי גונא שרי, ומכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת, ע"כ מצאתי בגליוני התוספות, והם דברים שצריכין תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן, ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה. (א"ה, ע"י דעת זקנים מבעלי התוספות בפסוק הנ"ל).

33. רד"ק שמואל א פרק לא פסוק ה

ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואף על פי שכתוב אך את דמך לנפשותיכם אדרוש כל' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאווה המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מיד' טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך:

34. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ח סימן נט

אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש (בראשית ט', ה') אמר ר' אליעזר, מיד נפשותיכם אדרוש. היינו נמי שאסור להרוג את עצמו בשביל שום דבר שירא. וכן פסק ר"י להדיא (תוד"ה אלא). ונראה, אפילו אם נתפס בידי גוים. ומתיירא שלא יענו אותו עד שיעבוד ע"ז. מ"מ לא ימית את עצמו. ויסבול כל העינויים לפי כחו, והבא לטהר מסייעים לו. ואולי יכול לקבל הענויים. ואף שאמרינן (כתובות ל"ג ע"ב) אלמלא נגדינהו לחנניא מישאל ועזריה כבר פלחו לצלמא. הלא פירש התו' (שם ד"ה אילמלי) משום דהצלם דנבוכדנצר אינו עשוי אלא לכבוד המלך, ולא היה ע"ז ממש אבל אם היה ע"ז ממש. ח"ו שלא היו מקבלים העינויים... ומ"מ אם מתיירא שלא יענו אותו על יהודים אחרים. ויאבדו ח"ו כמה נפשות מישאל. כמו שיש מקצת מושלים על דבר שקר, שמענין יהודי אחד על הכלל. ואחד יאבד בעו"ה הרבה, מותר להרוג בעצמו, ואולי שאול ע"ה כיון על זה שנפל על חרבו (ש"א ל"א, ד'). שסבר אם יפול חי בידם יתעללו בו, ויענו אותו. ומסתמא בני ישראל לא יכולים לראות ולשמוע בצרת המלך, ולא יעמדו על נפשם מלנקום נקמתו ולהצילו. ויפלו כמה רבבות מישאל. והוא כבר ידע שנגזרה עליו הגזירה, שלא ימלט מהם. ועל זה אמר קרא, פן יבואו הערלים ודקרני, כלומר, שבסוף ידקרני, וממיתים אותי, ויתעללו בי קודם מיתה, ולפקוח נפש אחרים מותר לחבול בעצמו. וגם אפשר משום כבוד מלך משוח ה'. שאין ראוי שימות בידי הערלים, ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון, והוא חילול ה' בדת אמונתנו.

מקורות להרחבה

- יביע אומר חלק י חושן משפט סימן ו- מבצע אנטבה בהלכה- בתשובה זו מאריך הרב עובדיה בכול צדדי מצוות פדיון שבויים בימינו הן מצד ההיענות לדרישות החוטפים והן מצד מוסריותו של המבצע הצבאי לשחרורם שנחל הצלחה גדולה
- תחומין כרך לא- נוהל חניבעל ע"פ ההלכה- הרב אליעזר גולדשטיין- במאמר סוקר הרב גולדשטיין את כל צדדי ההלכה בעניין התנהלות נכונה ע"פ תורה כאשר נחטף חייל הן מצד החייל החטוף והן מצד החיילים המנסים למנוע חטיפה זו.